Türk Dünyası
Tarih
Kültür Dergisi

Sayı #459 Fiyat ₺200.00

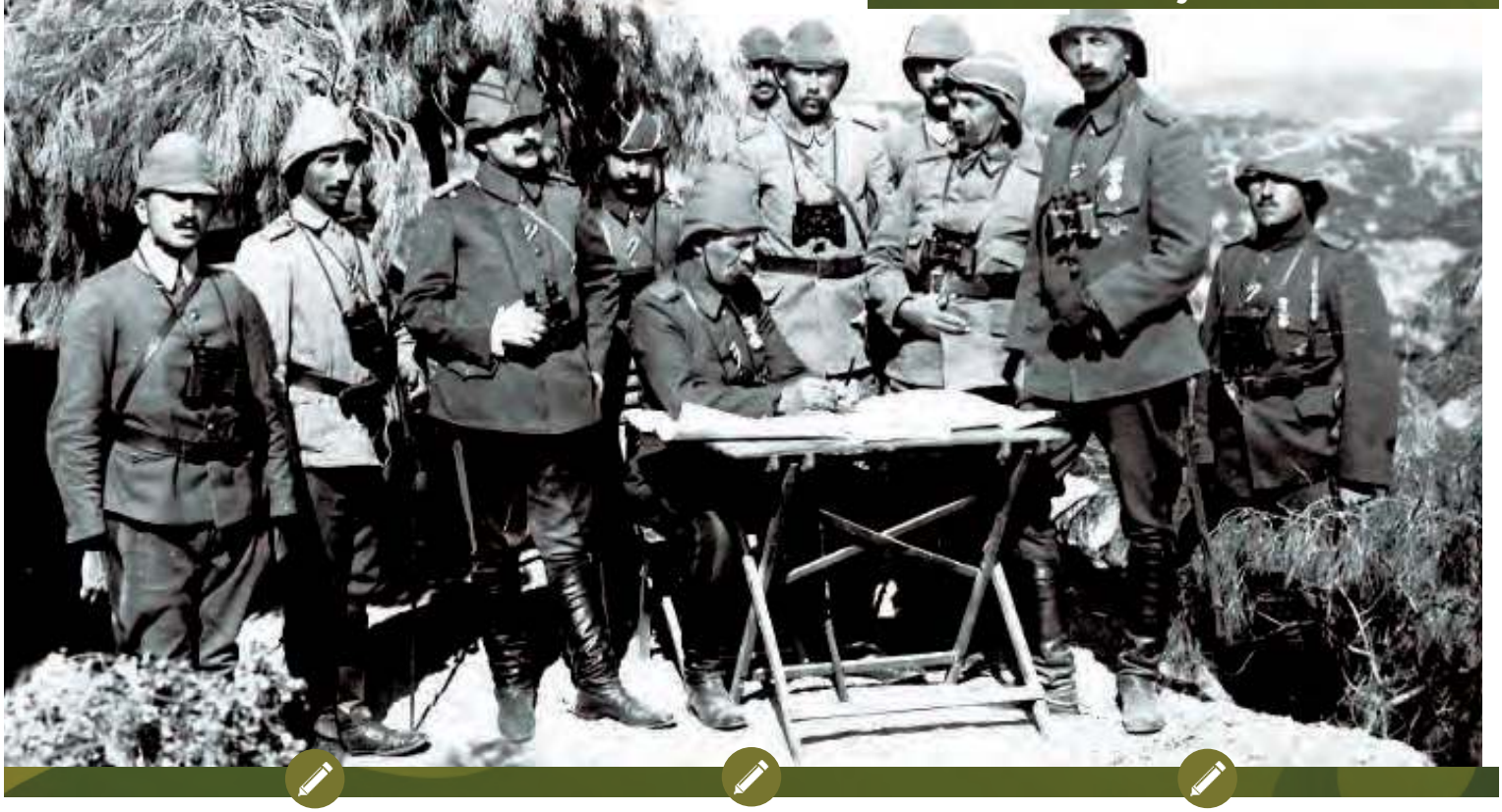
Nisan 2025
Cilt: 77
Aylık Süreli Yayın
Issn: 1305-9769
Modem: 112483

9 771305 976901

Bir Liderin İzleri Esat Paşa

Esat Paşa'nın başarısı, yalnızca Çanakkale Zaferi ile sınırlı kalmamış, Balkan Savaşları'nda ve diğer cephelerde de gösterdiği üstün başarılarla pekişmiştir. O, Osmanlı ordusunun modernleşme çabalarına liderlik eden bir subay olarak, Türk askeri tarihine disiplin, kararlılık ve modern askeri anlayış açısından önemli katkılar sunmuştur.

Yasemin Erbay

Talat Paşa'nın Eşi Hayriye Hanım'a Verilecek Emlak Meselesi
Öğr. Gör. Erkin Akan

Mehmet Emin Resulzade'ye Göre Turancılık
Tuğrul Salman

Türk Dünyasında Tarih, Gelenek ve Maneviyatın Buluştuğu Ay Ramazan
Prof. Dr. Süleyman Kızıltoprak

Kapak Nisan 459.indd 1 2.04.2025 18:02:37

Millet Cevherleri / 4

"Dilini kaybeden bir millet, millet olma özelliğini yitirir. Kendi özünü anlamaktan aciz, eksik ve yetersiz bir millet, diğer kardeş milletlerle gerçek anlamda bir araya gelemez!"

Habibullah Odabaş

Dr. Tahir Nureddinoğlu Kerim*

Habibullah Odabaş (1881-1938)

"Millet Cevherleri" başlıklı bölümümüzde, 1917–1920 yıllarında Kırım Tatar Millî Parlamentosu ve Millî Kurtuluş Hareketinin yayın organı olan "Millet" gazetesinin yazarlarını ve yayınlarını tanıtmayı amaçlayan materyalleri sunmaya devam ediyoruz.

"Millet" gazetesi, yayımlandığı dönemde Kırım Tatar halkının adeta canlı bir sesi olarak kabul edilmiştir. Günümüzde bu gazetenin içeriği, araştırmacılara Noman Çelebicihan, Cafer Seydamet, Seitcelil Hattatov, Ahmet Şükri ve Amet Özenbaşlı gibi önde gelen millî liderlerin öncülüğünde Kırım Tatar devletini yeniden tesis etme yönündeki girişimlerin tarihini inceleme olanağı sağlamaktadır.

Önceki yazılarımızda, siz değerli okuyucularımıza "Millet" gazetesinin faaliyetleri hakkında genel bir bilgi vermiş, yazarlarının biyografileri ve seçilmiş yayınlarıyla tanıştırmış; Noman Çelebicihan'ın halka yönelik meşhur konuşmasının metnini ("Kırım Müftüsünün Nutku", 1917), Cafer Seydamet'in Kırım ve genel olarak dünyanın siyasi durumu hakkında yazdığı profesyonel analitik makaleyi ("Cihan Siyaseti ve Kırım", 1917) ve H. Ayvazov'un Kırım Tatarlarının millî kurtuluş hareketinin özünü ortaya koyan makalesini ("Tuttuğumuz Yol", 1917) sunmuştuk.

Bu yazımızda da, "Millet" gazetesinin editörlerinden olan ve aynı zamanda halk maarifinin önde gelen isimlerinden Habibullah Odabaş'ın hayatı ve çalışmalarını anlatacağız.

Odabaş'ın çok yönlü kişiliği, geniş yaratıcılık yönü ön plandadır. İlgi alanı millî eğitim, yayıncılık, filoloji, folklor ve bölge araştırmalarıdır. Odabaş'ın zengin yazın ve araştırma mirası, 20. yüzyıl başlarında Kırım Tatar basınının ve edebiyatının oluşumu, edebî dilin ve yazı dilinin şekillenmesi ve Kırım Müslümanlarının aydınlanma gelenekleri gibi konuları inceleyen günümüz araştırmacılarının ilgisini çekmektedir.

Odabaş kısa bir süre 1919 yılı ortalarında "Millet" gazetesinin editörlüğünü yürütmüştür. Eserlerini gazetede çoğunlukla Çatirtavlı ve Temurcan gibi millî-ideolojik mahlaslarla imzaladığı dönem, tam olarak bu zaman dilimine denk gelmektedir.

H. Odabaş, "Millet" gazetesinde çalıştığı süre boyunca üretken bir gazeteci, derin bir düşünür, yetenekli bir edebiyat eleştirmeni ve yazar olarak kendini göstermiştir. Eserleri, dilinin açıklığı, kendine

Tahir Kerim_Nisan.indd 26 28.03.2025 17:04:38

özgü sanatsal anlatımı ve yayıncılık alanındaki ikna ediciliği ile öne çıkar. Röportaj, fıkra ve edebî eleştiri gibi türlerin yanı sıra, ertege (gerçek öykü), kezinti (gezi; seyahat notları), tekerleme (masal; öykü), çıbırtma (skeç) gibi geleneksel Kırım Tatar anlatı türlerindeki çalışmaları önemlidir.

H. Odabaş'ın yazarlık ve editörlük faaliyetlerinin temelinde, yazı dilini konuşma diline yaklaştırma mücadelesi yatıyordu. Onun idealinin özeti şu sözler olabilir:

"Dilini kaybeden bir millet, millet olma özelliğini yitirir. Kendi özünü anlamaktan aciz, eksik ve yetersiz bir millet, diğer kardeş milletlerle gerçek anlamda bir araya gelemez!".

Bu amaçla Odabaş, "Millet" gazetesinin sayfalarında Kırım Tatarlarının yaşamını ele alıp analiz ederken, millî basının dilinin herkes tarafından anlaşılır olmasına özellikle önem veriyordu. Gazete çalışanlarına, yayının temel amacının öncelikle halkı birleştirmek olduğunu ve halkın önemli bir bölümünü kırsal kesim ile emekçilerin oluşturduğunu hatırlatmak istiyordu. Yazar, kentli aydınlardan işçilere, tüccarlardan din adamlarına, devlet memurlarına, halka istisnasız herkesin tarım ürünlerine ve doğal kaynaklara bağımlı olduğuna inanarak, sade köylüyü ve onun saf dilini milletin temeli, mihveri olarak görüyordu. Bu nedenle, basının resmî dili Kırım Tatar dilinin lehçelerinin birleştirilmesiyle oluşturulmalıydı. Odabaş'a göre, dilin köklerine dönüş yolu, Türk-Tatar halklarının ulusal yakınlaşması ve İsmail Gaspıralı'nın "Dilde, fikirde, işte birlik" ideolojisinin hayata geçirilmesi için yol gösterici olabilirdi.

Odabaş, aynı zamanda, seyahat notları, didaktik hikayeler ve dönemsel basında yayınlanan açık mektuplar aracılığıyla, soydaşların harekete geçirmeyi, onların dünya görüşlerini genişletmeyi ve ulusal eğitim sistemindeki eskimiş prensipleri değiştirmeyi hedefliyordu. Jean-Jacques Rousseau, Johann Heinrich Pestalozzi, Friedrich Wilhelm Fröbel gibi Batı Avrupalı düşünürlerin pedagojik deneyimlerine başvuruyordu.

"Dilini kaybeden bir millet, millet olma özelliğini yitirir. Kendi özünü anlamaktan aciz, eksik ve yetersiz bir millet, diğer kardeş milletlerle gerçek anlamda bir araya gelemez!".

Odabaş, genç yaşta sergilediği üstün öğrenme kabiliyeti sayesinde ilkokul öğretmenlerinin dikkatini çekmiş ve yerel bir hayır derneği tarafından desteklenmeye layık görülmüştur. Bu destekle Türkiye'ye gelerek eğitimine devam etmiştir. İstanbul'da önce Rüşdiye mektebinde, ardından İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde kapsamlı bir eğitim alır. Burada, Kırım Tatar Millî Kurtuluş Hareketi'nin öğrenci guruplarıyla yakın ilişkiler kurarak ve gelecekte Kırım'ın önde gelen kamu görevlileri, siyasetçileri, yazarları ve öğretmenlerini yetiştirecek siyasi ve edebî öğrenci çevrelerinin oluşumuna gayret eder.

H. Odabaş'ın ilk eserlerinden biri, 1911 yılında Türkiye'de broşür olarak yayınlanan "Altın Yarık" adlı şiirdir (Poem). Bu epik eser, Kırım Tatar halkının yeniden doğuşunun güçlü bir manifestosu oldu. Şair, Tatar kabilelerinin epik geçmişini, gücünü ve kudretini canlı bir şekilde tasvir etti, büyük hanların askerî zaferlerini övdü. Aynı zamanda, yeni nesli, günümüzdeki gücün kan dökmede değil, aydınlanma ışığında yattığına ikna etti ve Batı uygarlığını örnek alınacak bir model olarak gördü.

Yazar, ulusal yeniden doğuş fikrini etkili bir şekilde aktarmak için Kırım Tatar dilinin farklı lehçelerinden (güney, orta ve kuzey) bir sentez oluşturarak sade halkın diliyle okuyucuya seslendi.

Tahir Kerim_Nisan.indd 27 28.03.2025 17:04:39

Habibullah Odabaş (1881-1938)

1881 yılında Kırım'ın Körbek köyünde doğan Habibullah Odabaş, 1919 yılı ortalarında "Millet" gazetesinin baş editörü oldu. Eğitimine önce köy mektebinde, ardından İstanbul'daki Darülfünunlardan birinde devam etti ve bir süre Almanya'da yaşadıktan sonra 1917 yılından itibaren Kırım'da edebî çalışmalarına devam etti. Odabaş, Kırım Tatar dilinin gelişmesine de büyük katkılarda bulunmuştur.

Kırım'a geldikten sonra toplumsal ve edebî faaliyetlere daha da yoğunlaştı. *"Millet", "Yeni Dünya", "Eğitim İşleri", "Yeni Çoban Yıldızı"* gibi yerel etnik basında düzenli olarak makaleler neşretti. Bununla birlikte, Kırım Tatarlarının dili, edebiyatı ve folkloruna dair bir dizi eğitim-metodolojik ve popüler bilimsel kitaplarının hazırlanmasında aktif rol üstlendi. Edebiyat ve eğitim alanında mühim dergiler olan *"Yeşil Ada"* (1920) ve *"Bilgi"* (1921) gibi yayınları kurdu ve idare etti.

1922-1928 yılları arasında Kırım Tatar Pedagoji Teknik Okulu ve Kırım Pedagoji Enstitüsü'nde Kırım Tatar Dili ve Edebiyatı Fakültesi'nde doçent ünvanıyla öğretim üyesi olarak çalıştı.

1926 yılında Bakü'de Sovyetler Birliği tarafından düzenlenen Birinci Türkoloji Kongresi'ne, tanınmış Kırım Tatar bilim adamları Bekir Çobanzade, Osman Akçokraklı, Hasan Ayvazov, Mahmut Nedim ve İsmail Lemanov ile birlikte delege sıfatıyla katıldı etmiş ve bu kongrede *"Türk Dillerinde Terminoloji"* başlıklı tebliğini sunmuştur.

1928 yılında tutuklanarak Moskova'daki Butırka hapishanesine kapatıldı ve 1938 yılında hayatını kaybetti.

** Habibullah Odabaş, yukarıda değindiğimiz üzere, hayatını ve çalışmalarını köy halkına vakfetmiştir. "Tatar Durumu" başlıklı makalesinde ise Kırım Tatar toplumunun Kırım güncel durumunu incelemektedir. Gerçekten de, Habibullah Odabaş'ın "Millet" gazetesinde yayınlanan makalelerini tetkik ettiğimizde ve Kırım Tatar halkının o günkü ve bugünkü vaziyetini mukayese ettiğimizde, ne yazık ki kayda değer bir değişiklik olmadığını görmekteyiz. Bu acı gerçek, Türk edebiyatının kıymetli şahsiyetlerinden Necip Fazıl Kısakürek'in "Sakarya Türküsü" şiirindeki dizelerini, kendi vatanlarında garip addedilen Kırım Tatarlarına ne kadar uygun düştüğünü hüzünle göstermektedir.

*** Makale Kırım Tatarca'sından Türkçe'ye tercüme edilmiştir.

TATARIN DURUMU

Millet. 1919. Sayı 40. 18 Şubat.

Tatar halkının her şeyi noksan, tam bir şeyimiz yok, sevinecek hiçbir şey göremiyoruz, rastlamıyoruz. Ticari işlerimiz bozuk: Tatarların en yoğun olarak yaşadığı şehirlerde bile Tatar ticarethanesi görmek mümkün değil. Bağ-bahçecilik, ziraat işlerimiz de aynı durumda. Eğitim ve öğretim meseleleri de insana mutluluk vereceğine üzüyor. Birçok yerde öğretmen yetişmiyor. Okullar kapanıyor.

Yol gösterici konumundaki aydınlarımıza bakacak olursak, o zavallılar da şaşkın vaziyetteler. Ne yöne koşacaklarını, nereden başlayacaklarını bilemiyorlar. Komisyondan komisyona, toplantıdan toplantıya koşturmaktan akılları başlarından gidiyor. Bir kişi kırk farklı işi yapmak zorunda kalıyor. Gece gündüz durmadan çalışıyorlar. Hepsi sanki ince hastalığa yakalanmış gibi sararıp soluyorlar. Onlara el uzatması, onlarla iş birliği yapması gereken birçok zenginlerimiz ve din adamlarımız da onların peşine takılıyor. Hangi kapının aralığına kuyruklarını kıstırıp, kendi çıkarlarını gözeterek kenara çekileceklerini hesaplıyorlar.

Millet ise, her ne kadar uyandı, uyandı diye haykırsak da, gerçekte pek derin bir uykuya dalmış, uyudukça uyuyor. Uyumasa da, elinden hiçbir şey gelmiyor. Sanki birisinin gelip başına vurması gerekiyor ki, o da biraz uyanabilsin!

Bilâl-Faik Efendi[1], *"Millet her şeye hazır, yol göstersek her şeyi yapacak, onun için onu eleştirmemeliyiz!"* diyor. Lâkin nerede bulacağız her volost için Bilâl-Faik Efendi gibi, bir kadı Seydali Karabuber gibi bir galavanı (başı, reisi), Hâkim-i Müslim gibi bir zemstvo (eski Rusya'da vilayet meclisi) reisinin de halklara yol göstermesini bekleyelim.

Kırımımızın birçok Tatar nahiyesi (volost) var ki, yalı başlarında davul çalsanız başlarını kaldıracak halleri yok. Gazetelerde yazılan bunca yazının hiçbir yerde tesiri görülmüyor. Zaten, üç yüz bine yakın Kırım Tatarı arasında yalnızca bin nüsha Tatar gazetesi satılıyor. Bilmem *"Hak Ses"* kaç nüsha satıyor, "Millet" ise, her gün için bin üç yüz nüsha basılıyor, onun

Tahir Kerim_Nisan.indd 28 28.03.2025 17:04:40

Kırım Tatar Millî Hareketi'nin Önderleri ile Azerbaycan, Tataristan ve Polonya'dan siyasî ve toplumsal şahsiyetler.
Soldan sağa oturanlar: Hüseyin Veli Baliç, Settar Mishorlı, Şefika Gaspıralı, Yusuf Vezir Çemenzeminli, Almahsid Tsalikov, Seyitcelil Hüseyinoğlu Hattatov, Doktor Cafer Bek Rüstembekov, Ahmet Özenbaşlı.
Ayakta duranlar: A. Settarov, Habibullah Odabaş, Ethem Feyzi Gözaydın, Poltorjitski, Kazanlı, Bilinmeyen (Çerkes), Arslan Krıçinski, A. Muharski, Veli İbraimov, M. Yenileyev, Halil Çapçakçı, Bekir Odabaş. 1919 yılı.

da iki-üç yüzü elde kalıyor. "Millet" gazetesi her ay için dört-beş bin ruble zarar ediyor. Buna karşılık çalışanlardan hiçbirinin karnı doymuyor.

Bir milletin ticareti olmasa, zanaatı olmasa, ziraatı düzenli olmasa, okul ve medresesi en alt seviyede olsa, millet yol gösterenimiz yok diye uyumaya devam ederse, bu milletle nasıl övüneceksin, nesini görüp sevineceksin!?

İnsan düşüne düşüne böyle bir milletle yaşamaktansa alıp başını çekip gidesi geliyor!

Ben başlangıçta bütün bunları gülerek ve alay ederek insanlara göstermeye çalışıyordum. Lâkin artık sinirlerim yıprandı, sabrım tükendi. Bağırmak, içimde olan bütün zehirlerimi dökmek istiyorum!..

– "Ey Tatar, sen kör müsün, sağır mısın? Sende insanlıktan bir zerre yok mu? Senin tarihin, geçmişin nerede kaldı? Bir vakitler sen ok ve kılıç devrinde bütün dünyaya adını duyurmuştun. Şimdi neden böyle sindin ve miskinleştin. Sende, o tarihi güçten bir damla olsun kalmadı mı?

Niçin sen geçmişteki gücünün yönünü değiştirip bugün medeniyet yoluna girip ilerleyemiyorsun? Küçük bir sarsıntı oldu mu, neden derhal başını aşağıya eğip kalıyor, okulunu, yolunu – her şeyi unutuyorsun? Senin artık başkaları için döktüğün bunca kan yeter! Kılıcı, süngünü bırak, biraz da insanlığa, medeniyete lâyık işlerle uğraşmaya başla."

Lâkin sen ne kadar bağırsan bağır! Kim duyar ki?!.

Ey Tatar halkım, kardeşlerim. Tatar ağabeylerim, bir vakit gelir, sen gözünü açarsın, ama iş işten geçmiş olur!

dipnot

* **Bağımsız Araştırmacı, Kırım, Simferopol;**
e-posta: tairkerimoff@gmail.com

1- Burada, "Millet" gazetesinde millî eğitim, ahlak, terbiye, medenî ıslah ve Kırım Tatar diasporası gibi konulara adanmış bir dizi makalesi yayımlanmış olan Bilâl-Faik Kabacanov'dan bahsedilmektedir. Onun hakkında "Tarih" dergisinin gelecek sayılarında daha fazla bilgi vereceğiz. – T.K.

Tahir Kerim_Nisan.indd 29 28.03.2025 17:04:42